leiden, worden aanvaard voor zover zulk een zonder onderscheid voor nationale en ingevoerde produkten geldende regeling haar rechtvaardiging kan vinden in de omstandigheid dat dwingende behoeften, met de bescherming van de consument en de eerlijkheid van het handelsverkeer verband houdende, erom vragen.

7. Wanneer in een nationale regeling, ter bescherming van een indirekte aanduiding van geografische herkomst — en daarmede van de consument — de verhandeling mag worden verboden van wijnen die in een bepaald soort fles worden ingevoerd, zij er op gewezen dat in een gemeenschappelijke marktregeling voor de verdediging van de consument en voor de bij de aanbieding van wijnen te betrachten eerlijkheid van het handelsverkeer dient te worden gezorgd met wederzijdse eerbiediging van de bonafide praktijken die in de verschillende Lid-Staten van ouds worden toegepast.

   Het is als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking te beschouwen wanneer een Lid-Staat op de invoer van wijnen van oorsprong uit een andere Lid-Staat een nationale wettelijke regeling toepast waarin het gebruik van flessen van een bepaalde vorm wordt voorbehouden aan bepaalde nationale producenten en het gebruik van flessen van die of van een soortgelijke vorm in de Lid-Staat van oorsprong aan een bonafide, traditionele praktijk beantwoordt.

8. Maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve invoerbeperkingen, voortvloeiende uit de nationale regeling waarin het gebruik van flessen van een bepaalde vorm wordt voorbehouden aan bepaalde nationale producenten of handelaren, kunnen geen rechtvaardiging vinden in:

   — redenen van openbare orde, om het even of de regeling strafbepalingen bevat;

   — redenen verband houdende met de bescherming van de industriële en commerciële eigendom, ingeroepen op grond dat het gebruik van zulke flessen door de nationale producenten op een traditie berust, wanneer dezelfde of soortgelijke flessen volgens bonafide traditionele praktijken in een andere Lid-Staat voor de verhandeling van wijnen van herkomst uit die staat worden gebruikt.

In zaak 16/83,

betreffende een verzoek aan het Hof krachtens artikel 177 EEG-Verdrag van het Landgericht München II (10e Strafkamer) in de strafzaak tegen

K. PRANTL,

terechtstaande terzake van overtreding van het „Weingesetz", om een prejudiciële beslissing inzake de uitlegging van de artikelen 30 en 36 van het Verdrag,

wijst

HET HOF VAN JUSTITIE,

samengesteld als volgt: J. Mertens de Wilmars, president, T. Koopmans en Y. Galmot, kamerpresidenten, P. Pescatore, Mackenzie Stuart, A. O'Keeffe, G. Bosco, O. Due en U. Everling, rechters,

advocaat-generaal: Sir Gordon Slynn
griffier: P. Heim

het navolgende

ARREST

De feiten

De feiten, het procesverloop en de opmerkingen gemaakt krachtens artikel 20 van 's Hofs Statuut-EEG kunnen worden samengevat als volgt:

I — Feiten en het procesverloop

A — De feiten

1. De „Bocksbeutel"-fles

De litigieuze fles is een typische buikfles. De in bepaalde gebieden voortgebrachte kwaliteitswijnen („vins de qualité produits dans des régions déterminées", v.q.p.r.d.) van Badens Franken en vier gemeenten in midden-Baden worden in deze fles verhandeld; in Franken gaat het gebruik van de „Bocksbeutel" op een eeuwenoude traditie terug.

Ook in Italië, en wel vooral in Trentino Alto Aldige, is de Bocksbeutel al meer dan een eeuw in zwang.

De in Italië gangbare Bocksbeutel is iets ronder dan de Frankense Bocksbeutel en heeft een iets kortere hals.

2. De Duitse wetgeving op de wijnen waarin het gebruik van deze fles wordt beschermd.

Na een arrest, op 12 maart 1971 gewezen door het Bundesgerichtshof, waarin werd uitgemaakt dat de Bocksbeutel als indirekte aanduiding van geografische herkomst is te beschouwen en dat het gebruik van dit soort fles, voor wijnen die niet werden geproduceerd in het gebied waar de fles vanouds gebruikt wordt, de consument in verwarring kan brengen, is artikel 17 van de „Verordnung über Wein, Likörwein und weinhaltige Getränke" („Wein-Verordnung") van 15 juli 1971 (Bundesgesetzblatt 1971, I, blz. 926) vastgesteld.

Dit artikel luidt als volgt:

„In Bocksbeutelflessen van het traditionele type mag enkel in bepaalde gebieden voortgebrachte kwaliteitswijn uit

Franken, uit het Taubertal, uit Baden en Schüpfergrund, alsmede uit de gemeenten Neuweier, Steinbach, Umweg en Varnhalt in de handel worden gebracht."

In artikel 23, paragraaf 2, der verordening is het volgende bepaald:

„Overeenkomstig paragraaf 67, Abs. V, nr. 2 van het Weingesetz wordt bestraft degene die in strijd met paragraaf 17 andere dan de daar genoemde produkten in Bocksbeutelflessen in de handel brengt."

Tenslotte is in artikel 67, paragraaf 5, van het Weingesetz (Bundesgesetzblatt 1971, I, blz. 893) het navolgende bepaald:

„Met gevangenisstraf van ten hoogste één jaar of een geldboete wordt gestraft degene die ... 2. een produkt in strijd met het misleidingsverbod van artikel 46, Abs. 1 (III) of van een volgens artikel 46, paragraaf 4, vastgestelde rechtsverordening, voor zover daarin voor een bepaald feit naar deze strafbepaling wordt verwezen, een produkt in de handel brengt, importeert of exporteert of daarvoor reclame maakt ..."

Het verdient opmerking dat sinds de inwerkingtreding van artikel 17 van de Wein-Verordnung, de bescherming van de Bocksbeutel in de Bondsrepubliek Duitsland iets minder rigoureus schijnt te zijn geworden: volgens een later arrest van het Bundesgerichtshof d.d. 26 januari 1979 dient voormeld artikel 17 restrictief te worden uitgelegd en geldt het alleen voor originele Bocksbeutelflessen, doch niet voor andere „vergelijkbare" of „soortgelijke" flessen.

3. De telastlegging

Aan Prantl wordt telastgelegd dat hij, tussen 3 december 1980 en 10 september 1981, in de Bondsrepubliek Duitsland regelmatig en voor verkoop in de uitoefening van zijn beroep, een Italiaanse rode wijn, of wel een in een bepaalde streek geproduceerd kwaliteitsprodukt (v.q.p.r.d), afkomstig uit de kelders van Martini te Girlan heeft ingevoerd met wederrechtelijke gebruikmaking van Bocksbeutelflessen, alsook dat hij zulke wijn in dat land heeft verkocht en ten verkoop opgeslagen.

Aldus zou hij in strijd hebben gehandeld met de bepalingen van artikel 17 van de Wein-Verordnung, en hij zou deswege volgens artikel 67, paragraaf 5, nr. 2, van het Weingesetz van 14 juli 1971 kunnen worden bestraft.

B — Het procesverloop

— Het Amtsgericht Miesbach sprak verdachte op 6 juli 1982 vrij op grond van de overweging dat de door verdachtes bedrijf gebruikte flessen weliswaar Bocksbeutelflessen van het traditionele type in de zin van artikel 17 van de Wein-Verordnung zijn, doch dat deze Verordnung ingevolge de artikelen 30 en 36 EEG-Verdrag in casu niet toepasselijk is.

— Het Openbaar Ministerie maakte de zaak in hoger beroep aanhangig bij het Landgericht München II, stellende dat artikel 17 van de Wein-Verordnung geenszins een gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking heeft en dus niet met artikel 30 van het Verdrag in strijd is.

Het belang van de consument en de bescherming van de eerlijkheid van het handelsverkeer zouden de bepaling voorts noodzakelijk maken — en rechtvaardigen.

— De verwijzende rechter heeft overwogen dat de door Prantl gebezigde Bocksbeutelflessen naar de vorm veel gelijkenis vertonen met de Frankische Bocksbeutelflessen, alsook dat het traditionele Bocksbeutelflessen in de zin van artikel 17 van de Wein-Verordnung zijn.

— Het Landgericht heeft zich evenwel afgevraagd of artikel 17 van de Wein-Verordnung bij conflict met artikel 30 EEG-Verdrag zijn rechtsgeldigheid behoudt, zulks gezien de uitzonderingsregeling van artikel 36 van het Verdrag.

Bij beschikking van 12 januari 1983 heeft de Tiende Strafkamer van het Landgericht München II de behandeling geschorst en het Hof de twee navolgende prejudiciële vragen voorgelegd:

„1. Is artikel 17 van de Verordnung über Wein, Likörwein und weinhaltige Getränke van 15 juli 1971 (Wein-Verordnung) wegens zijn werking te beschouwen als een krachtens artikel 30 EEG-Verdrag verboden kwantitatieve invoerbeperking?

2. Kan artikel 17 van de Wein-Verordnung in de bijzondere omstandigheden van het onderhavige geval worden toegepast ter bescherming van de in artikel 36 EEG-Verdrag genoemde rechtsgoederen?"

De verwijzingsbeschikking is op 28 januari 1983 ter griffie van het Hof ingeschreven.

Overeenkomstig artikel 20 van 's Hofs Statuut-EEG zijn schriftelijke opmerkingen ingediend door K. Prantl, vertegenwoordigd door de advocaten Stock, Strohm en Reinelt, door de regering van de Bondsrepubliek Duitsland, vertegenwoordigd door R. Lukes, gewoon hoogleraar in de rechtsgeleerdheid, door de regering van de Italiaanse Republiek, vertegenwoordigd door I. M. Braguglia, avvocato dello stato, en door de Commissie van de Europese Gemeenschappen, vertegenwoordigd door R. Wainwright en B. Jansen, leden van de juridische dienst, als gemachtigden.

Krachtens artikel 95, lid 2, van het Reglement voor de procesvoering is de zaak, op daartoe strekkend verzoek van de regering van de Bondsrepubliek Duitsland, voor het voltallige Hof gebracht.

Op rapport van de rechter-rapporteur en de advocaat-generaal gehoord, heeft het Hof besloten zonder instructie tot de mondelinge behandeling over te gaan. Het Hof heeft evenwel de Commissie en de regering van de Bondsrepubliek Duitsland uitgenodigd om, vóór de mondelinge behandeling, de navolgende vragen te beantwoorden:

1. Vragen gesteld aan de Commissie van de Europese Gemeenschappen

De Commissie is door het Hof uitgenodigd de uitkomsten over te leggen van de door haar gehouden enquête (men zie blz. 12 van haar opmerkingen) betreffende de vraag of naar nationaal recht erkende soortgelijke maatregelen of gebruiken ook in de andere Lid-Staten bestaan.

De Commissie is verzocht in het kort uiteen te zetten wat er tot nu toe is gedaan — en welke onderhandelingen er tot nu toe zijn gevoerd — om de bescherming van de Bocksbeutel te verzekeren, alsook waarop één en ander is afgestuit.

2. Vragen gesteld aan de regering van de Bondsrepubliek Duitsland

De regering van de Bondsrepubliek Duitsland is uitgenodigd te verklaren welke de doelstelling is van de in haar opmerkingen, blz. 30, genoemde Duitse vereniging, en waarom en op grond van welke wettelijke regeling die vereniging een „Verbandszeichen" heeft doen inschrijven.

II — Bij het Hof ingediende schriftelijke opmerkingen

A — Opmerkingen van verdachte Prantl

1. Prantl heeft gemeend naar aanleiding van de verwijzingsbeschikking vier preliminaire opmerkingen te moeten maken.

i) Het ware zijns inziens juister geweest te zeggen dat de Italiaanse traditionele Bocksbeutel nauwelijks ronder is — en nauwelijks een kortere hals heeft — dan die uit Frankenland.

ii) De verwijzende rechter heeft in zijn rechtsoverwegingen verzuimd te vermelden dat de Bocksbeutel van Trentino Alto Adige op grote schaal in Duitsland is geïmporteerd en dat daaraan tot nu toe door de bevoegde Duitse instanties geen moeilijkheden in de weg zijn gelegd.

iii) Een voor de nationale rechter voorgedragen middel, volgens hetwelk naar Italiaans recht een ieder gerechtigd is om, om het even welke v.q.p.r.d.-wijn zij bevat, van de Bocksbeutel gebruik te maken, moet in ieder geval als gegrond worden beschouwd wanneer zodanig gebruik, wat wijn uit bepaalde gebieden betreft, een lange traditie achter zich heeft. Ter bescherming van consumenten in Duitsland of in de Gemeenschap, behoefde er dus a priori niet een bijzondere bepaling te worden vastgesteld, zoals voormeld, te midden van de strafbepalingen van de Wein-Verordnung van 15 juli 1971 opgenomen, artikel 17.

iv) Tenslotte verwijst Prantl naar zijn aan de rechter in eerste aanleg gedaan subsidiair verzoek, daartoe strekkende dat onder de prejudiciële vragen ook de vraag zou worden opgenomen of artikel 17 van de Wein-Verordnung niet met het gemeenschapsrecht in strijd is, althans niet voor zover het daarbij gegeven verbod en de ermede samenhangende strafbepaling ook gelden wanneer er, zoals in casu, op de op Bocksbeutel gelijkende flessen waarin de wijn van Trentino Alto Adige verkocht wordt, duidelijke en gedetailleerde etiketten zijn aangebracht, welke tot geen enkele verwarring aanleiding kunnen geven en er de aandacht van de consument op vestigen dat de wijnen welke zij bevatten, afkomstig zijn uit andere gebieden dan in artikel 17 van de Wein-Verordnung zijn genoemd.

2. Prantl meent dat de gewraakte wettelijke regeling een miskenning inhoudt van artikel 30 EEG-Verdrag, immers is te beschouwen als een maatregel van gelijke werking als een invoerbeperking. Hij verwijst ten deze naar de jurisprudentie van het Hof van Justitie, volgens welke als zodanig ook zijn te beschouwen bepalingen welke het intracommunautaire handelsverkeer indirekt of potentieel belemmeren, zonder dat men er de criteria voor een formele discriminatie bij te pas behoeft te brengen.

Het Hof heeft er ook meermalen op gewezen dat bij zulke maatregelen niet uitsluitend aan handelsregelingen in de formale zin des woords behoeft te worden gedacht.

Prantl concludeert dat artikel 17 van de Wein-Verordnung naar aard en gevolgen verder gaat dan zulke handelsregelingen.

Voorts zou zulk een regeling in haar huidige vorm — en in een ruime uitlegging waarbij de etikettering en de concrete benaming van de wijn buiten beschouwing worden gelaten — niet zijn te beschouwen als een regeling die er, ter

voldoening aan dringende behoeften, met de bescherming van de consument en de eerlijkheid van de handelstransacties verband houdende, moest komen.

3. Prantl betoogt tenslotte dat de in artikel 36 van het Verdrag voorziene uitzonderingen in casu toepassing missen.

— In de eerste plaats herinnert hij eraan dat artikel 36 van het Verdrag een restrictief uit te leggen uitzonderingsvoorschrift is.

— In de tweede plaats kan zijns inziens een Lid-Staat weliswaar, ter verzekering van eerlijkheid in het handelsverkeer en ter bescherming van de consument, desnodig een regeling vaststellen waarbij er, ter vermijding van verwarring met betrekking tot de herkomst, aan het gebruik van wijnflessen van een bepaalde vorm beperkingen worden gesteld, maar volgens 's Hofs vaste rechtspraak moet dan terdege worden onderzocht of zulk een regeling volstrekt nodig (en niet slechts wenselijk) is, of zij mettertijd gerechtvaardigd blijft, en tenslotte of zij niet kan worden vervangen door een andere maatregel, die het beginsel van het vrije verkeer van goederen binnen de Europese Gemeenschap meer ontziet.

— Prantl meent dat dit, gezien 's Hofs jurisprudentie, in casu niet het geval is.

In de gewraakte regeling wordt noch het evenredigheidsbeginsel geëerbiedigd, noch het principe dat een zo beperkt mogelijk ingrijpen verlangt, immers de gegevens die op de etiketten van oorsprong zijn aangebracht, verschaffen de consument „tenminste evenveel informatie over de aard van het produkt ... als de door de regeling van de staat van invoer vereiste benaming" (arrest, op 11. 12. 1980 gewezen in de zaak Fietje, 27/80, Jurispr. blz. 3839).

Op de hierbedoelde fles komen echter ontegenzeglijk zoveel aanduidingen en vermeldingen voor — met verwijzing naar Italië, en wel bepaaldelijk naar Trentino Alto Adige, als land van herkomst — dat de verbruiker eraan kan aflezen dat het in die flessen verkochte produkt niet uit Franken maar uit Trentino Alto Adige komt.

— Voorts is volgens Prantl het Duitse mededingingsrecht een van de minst soepele regelingen ter wereld, en wordt er in de desbetreffende Duitse jurisprudentie uitgegaan van „de voorstelling van een volkomen onbekwame, bijna pathologisch domme en suffe doorsnee consument". Die houding is betreurenswaardig; juist het Hof van Justitie hecht veel gewicht aan hetgeen er op het etiket vermeld staat (arrest op 22. 6. 1982 gewezen in de zaak-Robertson e.a., 220/81 en arrest, op 16. 12. 1980 gewezen in de zaak-Fietje, 27/80, Jurispr. blz. 3839).

Tenslotte meent Prantl dat men zich, door artikel 17 van de Wein-Verordnung te handhaven, jegens de andere Lid-Staten schuldig maakt aan een gemakkelijk te vermijden vorm van discriminatie, die de noodzakelijke bescherming van de consument ver achter zich laat.

En ofschoon de Frankische Bocksbeutelflessen niet geheel en al identiek zijn en er soms heel verschillend uit zien, staat het de Frankische wijnproducenten vrij die vorm ongelimiteerd te gebruiken, terwijl het gebruik van zulke flessen aan wijnproducenten uit Trentino Alto Adige, waar de Bocksbeutel ook al eeuwen in zwang is, te enen male is verboden.

Deze situatie zou te meer als aanstootgevend zijn te beschouwen, nu Portugese Bocksbeutelflessen sedert het arrest, op 26 januari 1979 door het Bundesgerichtshof gewezen, in Duitsland in onbeperkte

hoeveelheden kunnen worden geïmporteerd.

— Tenslotte geeft Prantl het Hof in overweging de eerste vraag bevestigend, de tweede vraag ontkennend te beantwoorden en te verstaan dat artikel 17 van de Wein-Verordnung in ieder geval toepassing mist, wanneer op het etiket van de fles voldoende duidelijk is aangegeven dat de in Bocksbeutelflessen verkochte wijn uit Zuid-Tirol (Italië) herkomstig is.

B — Opmerkingen gemaakt door de regering van de Bondsrepubliek Duitsland

Bij wege van vooropmerking heeft de regering van de Bondsrepubliek Duitsland gemeend erop te moeten wijzen, dat het Hof zich in een procedure krachtens artikel 177 van het Verdrag, niet over de verenigbaarheid van het nationale recht met de bepalingen van het gemeenschapsrecht heeft uit te spreken.

Zo gezien, heeft het Hof in casu na te gaan of volgens de bepalingen van het EEG-Verdrag over het vrije verkeer van goederen, nationale regelingen van de Lid-Staten, zoals die waarbij ter bescherming van indirekte aanduidingen van geografische herkomst, gebruikmaking van Bocksbeutelflessen is verboden, geoorloofd zijn.

De regering van de Bondsrepubliek Duitsland meent dat de omstreden regeling niet is te beschouwen als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking in de zin van artikel 30 EEG-Verdrag en stelt zich subsidiair op het standpunt dat, al mocht dit het geval zijn, zulk een regeling haar rechtvaardiging zou vinden in de uitzonderingsbepalingen van artikel 36 van het Verdrag.

1. De omstreden regeling is niet te beschouwen als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking in de zin van artikel 30 van het EEG-Verdrag.

Tot staving van deze stelling ontwikkelt de regering van de Bondsrepubliek Duitsland een drieledig betoog, ontleend aan de draagwijdte der omstreden regeling en de betekenis welke aan de term maatregelen van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking moet worden gehecht, alsook aan toetsing van artikel 17 van de Wein-Verordnung aan die criteria.

a) De draagwijdte van de omstreden regeling: artikel 17 van de Wein-Verordnung wil en brengt slechts bescherming van de originele Bocksbeutel, voor zover zij als indirekte herkomstaanduiding is te beschouwen.

— In de eerste plaats wordt erop gewezen dat de litigeuze Duitse rechtsvoorschriften betreffende wijn en wijnbouw, aan de verhandeling van wijnen uit andere Lid-Staten, en met name aan de verhandeling van Italiaanse rode wijn uit Trentino Alto Adige, in de Bondsrepubliek niet in de weg staan, evenmin als aan verhandeling van die wijnen in de thans gebruikelijke emballage.

Men heeft in die bepaling alleen willen verbieden dat verhandelbare wijn, in de gebruikelijke, dan wel in andere vrijelijk gekozen opmaak, in de Bondsrepubliek Duitsland wordt verkocht in een presentatie die een indirekte herkomstaanduiding van een v.q.p.r.d. en uit dien hoofde, een kwaliteitsaanduiding inhoudt.

De omstreden bepalingen staan dan ook niet aan het vrije verkeer van goederen, doch alleen aan daarbij begane misleiding, in de weg.

— In de tweede plaats wijst de regering van de Bondsrepubliek Duitsland erop dat in casu aan Prantl wordt verboden wijn te bottelen en te verhandelen in flessen die, blijkens de vaststellingen van

de Zuid-Beierse keuringsdienst, in de Bondsrepubliek Duitsland of in Oostenrijk zijn vervaardigd als originele Bocksbeutelflessen en derhalve een indirekte aanduiding inhouden dat de wijn in Franken en delen van Baden is geproduceerd.

Voorts wordt er in casu, anders dan het geval was in de tot nu toe door het Hof uitgewezen zaken waarin de opmaak ter discussie stond, willens en wetens gebruik gemaakt van een presentatie die als een indirekte aanduiding van geografische herkomst is te beschouwen.

Meer bepaaldelijk wijst de regering van de Bondsrepubliek Duitsland erop dat in artikel 17 van de Wein-Verordnung de voorwaarden worden opgesomd waaraan de presentatie der wijnen volgens artikel 46 van het Weingesetz alsook volgens artikel 43 van 's Raads verordening nr. 355/79 van 5 februari 1979, moet voldoen. In die regeling wordt het gebruik van de originele Bocksbeutel-fles voor wijn die elders dan in Franken en bepaalde gebieden van Baden is geproduceerd, verboden, omdat zulk een presentatie, zowel naar gemeenschapsrecht als naar Duits recht, op ongeoorloofde wijze tot dwaling en verwarring kan leiden. De regeling wil een opmaak, die voor bepaalde wijnen van een voor een bepaalde streek typische kwaliteit, een indirekte aanduiding van herkomt inhoudt, beschermen.

Vanwege hun onderscheidend vermogen vormen geografische herkomstaanduidingen in het handelsverkeer een belangrijke categorie; zij dienen de bescherming van de consument en het algemeen belang, omdat ze door hun uitbeeldingskracht tot de identificatie van typische produkten bijdragen en een middel vormen om transparentie van de markt te verzekeren.

Trouwens, volgens de unanieme opvatting van de Duitse rechterlijke macht, houdt de originele Bocksbeutel-fles voor Frankische wijn een indirekte aanduiding van herkomst en kwaliteit in, waarmede tevens de uitkomst van een in de Bondsrepubliek Duitsland verrichte opiniepeiling worden bevestigd.

— Tenslotte wijst de regering van de Bondsrepubliek Duitsland erop dat het Bundesgerichtshof in zijn voormeld arrest van 26 januari 1979 de draagwijdte van artikel 17 van de Wein-Verordnung in die zin heeft toegelicht dat de bescherming van de indirekte herkomstaanduiding uitsluitend voor de originele Bocksbeutel geldt.

b) Het begrip maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking in de zin van artikel 30 van het Verdrag

De regering van de Bondsrepubliek Duitsland meent dat een nationale maatregel die uitsluitend bedoeld is om een indirekte aanduiding van geografische herkomst te beschermen en de eerlijkheid van het intracommunautaire handelsverkeer niet belemmert, niet is te beschouwen als een maatregel van gelijke werking in de zin van de artikelen 30 e. v. van het Verdrag.

Haars inziens kan de betekenis van de maatregel van gelijke werking slechts worden vastgesteld door die term te toetsen aan het EEG-Verdrag, het afgeleide gemeenschapsrecht, 's Hofs jurisprudentie en de rechtsleer.

b) 1. Toetsing aan het Verdrag

— In de eerste plaats kan er volgens de bepalingen van het Verdrag van een maatregel van gelijke werking als een

kwantitatieve beperking slechts sprake zijn wanneer de nationale maatregel het intracommunautaire handelsverkeer nadelig kan beïnvloeden, wanneer er voor het intracommunautaire handelsverkeer andere dan algemene gevolgen aan verbonden zijn en wanneer zij het handelsverkeer kan belemmeren.

— In de tweede plaats is het met het verbod van nationale maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen gesteld als met het communautaire mededingingsrecht: het geldt niet voor iedere nationale maatregel, doch slechts voor zover zulk een maatregel in het handelsverkeer doorwerkt.

— In de derde plaats zou er volgens de regering van de Bondsrepubliek Duitsland met de artikelen 30 e.v. praktisch niet meer kunnen worden gewerkt, wanneer alle nationale maatregelen er zonder meer onder zouden vallen, want nationale maatregelen van de Lid-Staten doen zich in het handelsverkeer uiteraard altijd wel op de ene of andere wijze gevoelen.

— Zij leidt hieruit af dat, naar geest en letter van de artikelen 30 e.v. van het Verdrag, als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking slechts is te beschouwen een nationale maatregel welker beoordeling de conclusie wettigt dat zij het goederenverkeer in de Gemeenschap nadelig kan beïnvloeden in een mate die met de doorwerking van een kwantitatieve beperking is te vergelijken.

b) 2. Toetsing aan het afgeleide gemeenschapsrecht: richtlijn nr. 70/50 EEG van de Commissie van 22 december 1969

De regering van de Bondsrepuliek Duitsland meent dat blijkens die richtlijn alleen nationale maatregelen welke het handelsverkeer nadelig kunnen beïnvloeden, als maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen zijn te beschouwen.

— In de eerste plaats leert volgens de regering, bestudering van de achtste, negende, tiende en elfde overweging van de considerans van de richtlijn dat maatregelen welke zonder onderscheid op nationale en ingevoerde produkten van toepassing zijn, in beginsel niet als maatregelen van gelijke werking worden beschouwd, tenzij er verdergaande gevolgen dan de aan de regeling eigen gevolgen aan verbonden zijn, dan wel wanneer, vergeleken met de afzet van de nationale produktie, de invoer van deze ingevoerde produkten onmogelijk wordt gemaakt, dan wel wordt bemoeilijkt of verzwaard, zonder dat zulks noodzakelijk is ter verwezenlijking van een als rechtmatig te beschouwen doelstelling welke niet kan worden verwezenlijkt met middelen welke het intracommunautaire handelsverkeer in mindere mate belemmeren.

— In de tweede plaats zijn, blijkens de opsomming van maatregelen van gelijke werking die in de artikelen 2 en 3 der richtlijn wordt gegeven, niet alle maatregelen als maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen te beschouwen; integendeel, de maatstaven ter beoordeling van de benadeling van de handel waartoe de litigieuze maatregel leidt, moeten in aanmerking worden genomen.

— De regering van de Bondsrepubliek Duitsland concludeert dat de term maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking slechts maatregelen dekt waarvan bij toetsing blijkt dat zij het handelsverkeer kunnen benadelen.

b) 3. Toetsing aan 's Hofs jurisprudentie

De regering van de Bondsrepubliek Duitsland meent dat blijkens 's Hofs juris-

prudentie, en met name blijkens de door haar aangehaalde arresten (gewezen in de zaken International Fruit Company NV, 51-54/71, Jurispr. 1971, blz. 1107; Dassonville, 8/74, Jurispr. 1974, blz. 837; P. B. Groenveld BV „paardevlees", 15/79, Jurispr. 1979, blz. 3409; Commissie/Ierland „Ierse souvenirs", 113/80, Jurispr. 1981, blz. 1625; De Kikvorsch Groothandel-Import-Export BV, „Berliner Kindl Weisse Bier", 94/82, arrest van 17. 3. 1983, nog niet gepubliceerd), aan de afgrenzing van maatregelen door een Lid-Staat genomen ter bescherming van de consument of van de eerlijkheid der handelstransacties, ten opzichte van maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve beperkingen, een waardeoordeel ten grondslag ligt; dat wil zeggen een oordeel over de vraag of de maatregel zich voor bescherming van de consument en van de eerlijkheid van de mededinging leent, waartoe eerst de draagwijdte van de maatregel moet worden beoordeeld en de mate waarin zij aan het intracommunautaire handelsverkeer afbreuk doet.

b) 4. Toetsing aan de rechtsleer

De regering van de Bondsrepubliek Duitsland meent dat er in de rechtsleer, ook al is men het daarin over de criteria voor een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking niet geheel eens, aan de benadeling van de markt steeds veel gewicht wordt gehecht.

c) Uitgaande van de aldus verkregen definitie, is artikel 17 van de Wein-Verordnung niet als een maatregel van gelijke werking te beschouwen

c) 1. Toetsing aan het Verdrag

Volgens de regering van de Bondsrepubliek Duitsland doet de Wein-Verordnung, in de zin van artikel 40 van het Verdrag, aan het handelsverkeer noch daadwerkelijk noch potentieel afbreuk, wanneer zij alleen de gebruikmaking verbiedt van een indirekte aanduiding van herkomst die is voorbehouden aan wijnen uit een nauwkeurig afgebakend geografisch gebied die, vergeleken met andere wijnen van binnenlandse of buitenlandse herkomst, eigen kenmerken vertonen.

De bepaling beperkt noch de verhandeling van wijnen uit een bepaald wijnbouwgebied van de Gemeenschap, noch het bottelen of de verkoop van wijnen uit andere gebieden, in de gebruikelijke en gangbare opmaak dan wel in speciaal gecreëerde opmaak.

De artikelen 30 e.v. van het Verdrag beschermen slechts het eerlijke intracommunautaire handelsverkeer, doch niet een goederenverkeer dat door een bedrieglijke of misleidende aanbiedingsvorm of door wederrechtelijk gebruik van aanduidingen van geografische herkomst mogelijk wordt gemaakt.

Zulk een uitlegging zou trouwens bevestiging vinden in de considerans en de bepalingen van 's Raads verordening nr. 337/79 van 5 februari 1979 houdende een gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt.

c) 2. Toetsing aan richtlijn nr. 70/50/EEG

De omstreden regeling is zonder onderscheid van toepassing op nationale en buitenlandse produkten en derhalve, volgens de achtste overweging van de considerans der richtlijn, in beginsel geoorloofd.

Voorts sorteert de Duitse regeling geen gevolgen die verder gaan dan het beoogde gevolg, te weten de bescherming van de originele „Bocksbeutel" als indirekte herkomstaanduiding. Zij zou aan de verhandeling van in andere gebieden van de Gemeenschap geproduceerde wijn niet in de weg staan, en vergeleken met de afzetmogelijkheden van de nationale produktie, de invoer niet onmogelijk maken, bemoeilijken of verzwaren.

Tenslotte zou de Wein-Verordnung in overeenstemming zijn met artikel 2, lid 3, s, van de richtlijn, volgens hetwelk nationale bepalingen waarbij aan produkten benamingen worden voorbehouden die als aanduidingen van oorsprong of herkomst zijn te beschouwen, i.e. op herkomst uit een bepaalde streek wijzen, geen maatregelen van gelijke werking zijn.

Het verbod van oneerlijke mededinging is trouwens zowel in het nationale recht van alle Lid-Staten te vinden als in het internationale verdragsrecht, zoals dat bijvoorbeeld is vastgelegd in door de Lid-Staten gesloten bilaterale overeenkomsten ter bescherming van aanduidingen van oorsprong en herkomst en in de overeenkomst van Madrid van 14 april 1891 betreffende valse aanduidingen van herkomst (zoals gewijzigd te Lissabon op 31. 10. 1958, met de aanvullende overeenkomst van Stockholm van 14. 7. 1967).

c) 3. Toetsing aan 's Hofs jurisprudentie

De omstreden bepaling staat niet in de weg aan de — door het Verdrag uitsluitend te beschermen — eerlijkheid van het handelsverkeer en wil alleen maar een oneerlijk gedrag, zoals dat bijvoorbeeld in gebruikmaking van een indirekte herkomstaanduiding voor andere, uit andere gebieden afkomstige produkten, is gelegen, uitsluiten.

De maatregel is dus „redelijk" in de zin van het arrest-Dassonville, immers de wens het publiek tegen verwarring en „bedrog" te beschermen, is als „redelijk" te beschouwen. De maatregel is ook bedoeld om de eerlijkheid van het handelsverkeer in de zin van het arrest 113/80 („Ierse souvenirs") te beschermen.

Tenslotte kan niet worden gezegd dat de omstreden regeling tot de beoogde resultaten in geen verhouding staat: de uitkomsten van de in de Bondsrepubliek Duitsland gehouden opinieonderzoeken leren dat men met een vermelding op het etiket met merknaam alleen, bij gebruikmaking van de Bocksbeutel voor andere wijnen, verwarring niet uitsluit.

Bovendien leidt zulk een handelwijze ertoe dat de distinctiviteit van de fles als indirekte herkomstaanduiding met die van het etiket — en de daarop vermelde gegevens — in strijd komt.

Op grond van één en ander is de regering van de Bondsrepubliek Duitsland van mening dat de omstreden regeling niet kan worden vervangen door een andere regeling die het intracommunautaire handelsverkeer in mindere mate belemmert.

d) De regering van de Bondsrepubliek Duitsland voegt hieraan toe dat de wijze waarop de Commissie zich tijdens de voorbereiding van de communautaire wijn-regeling heeft gedragen, steun verleent aan haar standpunt, volgens hetwelk de gewraakte regeling niet als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking is te beschouwen.

Na een nauwkeurige uiteenzetting te hebben gegeven van enerzijds de ontwerp-verordeningen waaraan de Commissie, ter bescherming van het gebruik van de Bocksbeutel, sedert 1975 heeft gewerkt, anderzijds de stappen welke zij daartoe zelf heeft ondernomen, betoogt de regering van de Bondsrepubliek Duitsland dat de Commissie de omstreden regeling sinds geruime tijd terdege kent en dat zij er nimmer een maatregel van gelijke werking in de zin van artikel 30 in besloten heeft geacht. Zou dat het geval geweest zijn, dat zou de Commissie er allang tegen zijn opgetreden. Het antwoord, door de Commissie op schriftelijke vraag nr. 998/80 gegeven, houdt trouwens een bevestiging van dit stand-

punt in (antwoord van de heer Gundelach d.d. 4. 12. 1980, PB C 338 van 29. 12. 1980, blz. 5).

2. In ieder geval zou artikel 17 van de Wein-Verordnung als in de zin van artikel 36 van het Verdrag gerechtvaardigd zijn te beschouwen

— Bij wijze van vooropmerking wijst de regering van de Bondsrepubliek Duitsland erop dat er haars inziens op dit ogenblik geen volledige communautaire regeling bestaat, waarin een beroep op artikel 36 ter rechtvaardiging van de nationale maatregel wordt uitgesloten.

In de toepasselijke communautaire regeling (verordeningen nrs. 337/79, 354/79 en 355/79) zijns slechts algemene voorschriften te vinden, waarbij de verhandeling met gebruikmaking van misleidende benaming en opmaak wordt verboden; voor de bijzondere situaties welke zich met betrekking tot zulk een misleidende opmaak kunnen voordoen wanneer er, bij wijze van indirekte herkomstaanduiding, van de originele Bocksbeutelflessen wordt gebruik gemaakt, ontbreekt een communautaire regeling evenwel.

Voorts bestaat er geen communautaire regeling ten aanzien van de sanctie welke in geval van misleidende opmaak moet worden toegepast, zodat het toepassen van de sancties welke in de Duitse Wein-Verordnung en in het privaatrecht van de Bondsrepubliek Duitsland zijn voorzien, gemeenschapsrechtelijk niet is uitgesloten.

— In ieder geval acht de regering van de Bondsrepubliek Duitsland de Wein-Verordnung gerechtvaardigd in de zin van artikel 36 van het Verdrag, zolang zij aan redenen van openbare orde beantwoordt, is ingegeven door de zorg de industriële en commerciële eigendom te beschermen en niet als een middel tot willekeurige discriminatie dan wel als een verkapte beperking van de handel tussen de Lid-Staten is te beschouwen.

a) De redenen van openbare orde

a) 1. De regering van de Bondsrepubliek Duitsland meent dat, hoe vaag het in artikel 36 van het Verdrag gebezigde begrip „openbare orde" ook moge zijn, de door haar voor wijn en wijnbouw gegeven verordening eraan beantwoordt om de eenvoudige reden dat er op nietnaleving van haar verboden een strafsanctie gesteld is.

Koppelt een Lid-Staat de mogelijkheid van strafvervolging aan een bepaalde gedraging, dan wordt het desbetreffend voorschrift daarmede tot regeling van „openbare orde" gestempeld.

a) 2. Voorts is zij van mening dat, voor zover de bescherming van de consument ook als van openbare orde wordt beschouwd — in die zin het arrest-Dassonville; anders latere uitspraken van het Hof, zoals het arrest betreffende de „Ierse souvenirs" —, de hierbedoelde Wein-Verordnung ook in zoverre als gerechtvaardigd is te beschouwen.

Tot staving van dit standpunt herinnert de regering van de Bondsrepubliek aan de onder 1.b) gevolgde redenering, stellende dat de consument die met de originele Bocksbeutel, gebruikt als indirekte aanduiding van herkomst uit Franken, niet te best op de hoogte is, op een vluchtige indruk kan afgaan en door bedoelde opmaak kan worden misleid.

a) 3. Voor zover de eerlijkheid van het handelsverkeer ook als van openbare orde wordt beschouwd, zou artikel 17 van de Wein-Verordnung ook in zoverre als gerechtvaardigd zijn te beschouwen.

Tot staving van dit standpunt herhaalt de regering van de Bondsrepubliek Duitsland de redenering welke zij onder 1.b) volgde.

b) De rechtvaardigingsgrond, gelegen in de bescherming van de industriële en commerciële eigendom

— De regering van de Bondsrepubliek Duitsland betoogt in de eerste plaats dat de aanbiedingsvorm van de wijn, namelijk de originele Bocksbeutel, als indirekte herkomstaanduiding, is te beschouwen als een recht van industriële en commerciële eigendom van de producent, gevestigd in een bepaald gebied waarop het merkteken betrekking heeft.

In artikel 1 van het Unieverdrag van Parijs inzake de bescherming van de industriële eigendom (zoals gewijzigd te Stockholm op 14. 7. 1967) is met zoveel woorden voorzien dat de industriële eigendom zich tot aanduidingen van herkomst of oorsprong uitstrekt.

Behalve de indirekte aanduiding van herkomst uit een bepaalde streek en de voor die streek typische wijn, betreft die bescherming ook de ondernemersactiviteit van de in die streek gevestigde producenten. (i.e. zijn installaties en handelingen, in de uitoefening van zijn beroep verricht).

Voorwerp van industriële en commerciële eigendom zijn zowel de tekenen gebezigd ter aanduiding van herkomst en oorsprong als het recht op het gevestigde en uitgeoefende commerciële of industriële bedrijf.

Daar artikel 17 van de Wein-Verordnung een en ander beschermt, is de bepaling ook gemeenschapsrechtelijk gerechtvaardigd.

Het lijdt volgens de regering van de Bondsrepubliek Duitsland geen twijfel dat de vorm der flessen als zodanig het voorwerp van een uitsluitend recht kan uitmaken, in dier voege dat zij door anderen dan de gerechtigden niet mogen worden gebruikt.

Flessen van die vorm zouden, volgens een door de Commissie gepresenteerde ontwerp-verordening van de Raad betreffende het communautaire merk, ook als handelsmerk moeten worden toegelaten.

Het zou ten koste gaan van de zeggingskracht van de aanduiding van oorsprong, indien derden dezelfde aanduiding — met bijkomende gegevens van distinctieve aard — zouden kunnen gebruiken. De fles als zodanig zou niet langer distinctief zijn.

— In de tweede plaats betoogt de regering van de Bondsrepubliek Duitsland dat de „Vereinigung Frankenwein-Frankenland e.V." op 4 juni 1978 een „Verbandszeichen" heeft gedeponeerd, waarop een originele Bocksbeutel met beeldetiket is weergegeven. Het „Verbandszeichen" van de vereniging is aldus samengesteld, omdat naar Duits recht, anders dan volgens het door de Commissie voorgestelde communautaire merkenrecht, driedimensionale vormen niet als handelsmerken kunnen worden gedeponeerd.

Een „Verbandszeichen" als dat van voormelde Duitse vereniging, zou ook aan waarde inboeten indien de originele Bocksbeutel voor wijn van andere herkomst zou kunnen worden gebruikt.

c) Geen willekeurige discriminatie en geen verkapte beperking van de handel tussen de Lid-Staten

De regering van de Bondsrepubliek Duitsland betoogt dat de omstreden verordening op geen enkele wijze tussen nationale en buitenlandse produkten discrimineert en dat zij, zonder onderscheid en ongeacht nationaliteit geldende voor alle ondernemers, niet als een verkapte belemmering van de handel tussen de Lid-Staten is te beschouwen.

De verordening, uitsluitend bedoeld om de eerlijkheid der handelstransacties te verzekeren en de belangen van de consumenten te beschermen, houdt ook al

geen beperking van de wijnhandel tussen de Lid-Staten in, om het even of de wijnen op de gebruikelijke wijze zijn opgemaakt dan wel of er van een bijzondere verpakking werd gebruik gemaakt.

Om al deze redenen is de regering van de Bondsrepubliek van mening dat de vragen van de verwijzende rechter als volgt dienen te worden beantwoord:

„1. Artikel 17 van de Wein-Verordnung van 15 juli 1961 is naar zijn gevolgen niet met een in artikel 30 van het EEG-Verdrag verboden kwantitatieve invoerbeperking gelijk te stellen.

2. Subsidiair, voor het geval de eerste vraag in bevestigende zin mocht worden beantwoord, ware de tweede vraag in die zin te beantwoorden dat artikel 17 van de Wein-Verordnung in casu een rechtvaardiging vindt in de bescherming van de in artikel 36 van het EEG-Verdrag bedoelde materiële en immateriële goederen".

C — *Opmerkingen van de regering van de Italiaanse Republiek*

De regering van de Italiaanse Republiek is van mening dat artikel 17 van de Wein-Verordnung, naar zijn gevolgen, is gelijk te stellen met een in artikel 30 van het Verdrag verboden kwantitatieve invoerbeperking en niet onder artikel 36 valt.

1. Een in artikel 30 van het Verdrag verboden kwantitatieve invoerbeperking

— In de eerste plaats wordt in de omstreden bepaling gebruikmaking van de Bocksbeutel voor uit andere Lid-Staten ingevoerde wijn en voor in andere gebieden geproduceerde Duitse wijn, verboden.

— In de tweede plaats houdt de omstreden bepaling, zo al geen absoluut verbod van invoer van wijn uit andere Lid-Staten, dan toch een verbod in van de verhandeling van zulke wijnen in de Bondsrepubliek Duitsland, indien zij ten verkoop worden aangeboden in flessen die met de Bocksbeutel gelijkenis vertonen, anders gezegd: in een vorm waaronder die wijnen nochtans worden verhandeld in de landen waar zij worden geproduceerd en uitgevoerd.

— In de derde plaats verwijst de regering van de Italiaanse Republiek naar 's Hofs jurisprudentie, volgens welke nationale maatregelen waarbij voor de verhandeling van een produkt een bepaalde aanbiedingsvorm wordt voorgeschreven, onder artikel 30 van het Verdrag vallen (arrest op 19. 2. 1981 gewezen in de zaak-Kelderman, 130/80, Jurispr. blz. 527; arrest, op 10. 11. 1982 gewezen in de zaak-Walter Rau, 261/81, Jurispr. blz. 3961).

2. De omstreden bepaling zou niet onder de uitzonderingen van artikel 36 kunnen worden gebracht

De regering van de Italiaanse Republiek meent dat de nationale rechter, ondanks de onduidelijkheid van de verwijzingsbeschikking, waarschijnlijk heeft willen wijzen op de bescherming van de consument en de eerlijkheid van de handelstransacties.

Zij is evenwel van mening dat het in casu niet te rechtvaardigen is van die uitzonderingsmogelijkheden gebruik te maken.

a) In de eerste plaats staat vast dat de Bocksbeutel in Italië, met name in Trentino Alto Adige, reeds meer dan een eeuw in zwang is.

Volgens het arrest, door het Hof op 15 maart 1983 gewezen in de zaak-Commissie en Verenigd Koninkrijk/Italië (319/81, Jurispr. blz. 601) mag de markt niet worden bevroren, zodat de hierbedoelde maatregel niet, met uitsluitende verwijzing naar de belangen van de Duitse consument, te rechtvaardigen valt.

b) In de tweede plaats is de regering van de Italiaanse Republiek van mening dat, ook al mocht de vorm van de fles de consument helpen bij de identificatie van de soort wijn die zij bevat, met name de aanduidingen op het etiket de doorslag geven. Maar daarvoor bestaat er thans een gedetailleerde communautaire regeling, betreffende de omschrijving en aanbiedingsvorm van wijn en druivemost, die met name bedoeld is om een stellige en snelle identificatie van de verschillende wijnsoorten door de consument mogelijk te maken en verwarring van de consument te voorkomen.

Voldoet in de Gemeenschap geproduceerde wijn aan de communautaire regeling, dan behoort die wijn in alle Lid-Staten vrijelijk te kunnen „verkeren" zonder dat er aan die vrijheid van verkeer door nationale maatregelen, de vorm van de fles betreffende, afbreuk kan worden gedaan.

Dit argument zou steun vinden in artikel 18 van verordening 997/81, waarin het gebruik van flessen van het type „flûte d'Alsace" voor wijn verkregen uit op Frans grondgebied geoogste druiven, voor gepaalde Franse v.q.p.r.d. wordt beschermd, doch gebruikmaking van dezelfde soort flessen voor de aanbieding van in andere Lid-Staten geproduceerde wijn geenszins wordt uitgesloten.

De regering van de Italiaanse Republiek concludeert dat men de consument — en de eerlijkheid van de handelstransacties — met name kan beschermen door de hand te houden aan de aanduidingen en gegevens die op het etiket staan vermeld, zodat andere, eenzijdig door de Lid-Staten vastgestelde beschermende middelen niet zouden kunnen worden aanvaard, zelfs niet een meer aan het doel „geëvenredigde" nationale maatregel dan in artikel 17 van de Wein-Verordnung is voorzien.

Op grond van één en ander geeft de Italiaanse regering het Hof in overweging de vragen van de verwijzende rechter als volgt te beantwoorden:

„Een nationale maatregel als in artikel 17 van de Wein-Verordnung voorzien, is een maatregel van gelijke werking als een in artikel 30 van het EEG-Verdrag verboden kwantitatieve beperking; zulk een maatregel kan noch in artikel 36, noch in redenen, met de eerlijkheid van het handelsverkeer of de bescherming van de consument verband houdende, een rechtvaardiging vinden.

D — Opmerkingen van de Commissie

1. De Commissie heeft gemeend allereerst te moeten wijzen op de ten deze toepasselijke communautaire regeling en op de Duitse rechtsvoorschriften

a) Communautaire regeling

Sinds 1974 bestaan er, in het kader van de gemeenschappelijke ordening der markten, voorschriften voor de omschrijving en de aanbiedingsvorm van wijn en druivemost ('s Raads verordening nr. 2133/74 van 8. 8. 1974, vervangen door 's Raads verordening nr. 355/79 van 5. 2. 1979, PB L 54 van 5. 3. 1979, blz. 99). In artikel 40, lid 2, b, van die verordening, is bepaald dat „het gebruik van de recipiënt kan worden onderworpen aan bepaalde nader vast te stellen voorwaarden, waardoor met name gewaarborgd wordt: b) dat de produkten naar kwaliteit en oorsprong kunnen worden onderscheiden."

Anderzijds is verordening nr. 1608/76 van de Commissie, vastgesteld ter uitvoering van verordening nr. 2133/74, vervangen door verordening nr. 997/81 van de Commissie van 26 maart 1981 hou-

dende uitvoeringsbepalingen voor de omschrijving en de aanbiedingsvorm van wijn en druivemost (PB L 106 van 16. 4. 1981, blz. 1).

Tegenwoordig beschermt het gemeenschapsrecht, en wel artikel 18 van genoemde verordening nr. 997/81, alleen flessen van het type „flûte d'Alsace"; die bescherming wordt evenwel slechts geboden wanneer bedoelde fles voor bepaalde op Frans grondgebied geoogste kwaliteitswijnen wordt gebruikt.

De Commissie leidt daaruit af dat de „flûte d'Alsace" ook kan worden gebruikt voor wijnen die op het grondgebied van andere Lid-Staten of van derde landen worden geoogst, alsook dat die wijnen in Frankrijk mogen worden verhandeld.

De Commissie wijst erop dat zij, in het kader van deze uitvoeringsregeling, meerdere voorstellen heeft gedaan om Bocksbeutelflessen te beschermen.

Eén van die voorstellen is door de meeste Lid-Staten, maar niet door de Duitse regering, goedgekeurd. Nadat het voorstel is ingetrokken, is de gedachtenwisseling voortgezet, maar daarbij werden tot nu toe geen concrete resultaten bereikt.

b) Het Duitse recht

De Commissie herinnert aan artikel 17 van de Wein-Verordnung en aan de arresten, waarin het Bundesgerichtshof nader heeft bepaald hoever de aan Bocksbeutelflessen geboden bescherming gaat.

De Commissie leidt daaruit af dat de bijzonderheid van de Duitse regeling ter bescherming van die flessen gelegen is in het feit dat zij de producenten van een gehele regio van de Duitse markt tegen mededinging uit alle andere wijnbouwgebieden beschermt.

Die bescherming gaat dus veel verder dan die welke bepaalde producenten, voor de aanbiedingsvorm of de vorm van bepaalde wijnflessen, individueel aan de wettelijke voorschriften ter bescherming van merken, tekeningen en modellen kunnen ontlenen.

Zulk een individuele bescherming gaat niet verder dan de mogelijkheid om, bij onrechtmatig gebruik van de Bocksbeutel een op dépôt van merk, tekening of model gebaseerde bezitsactie in te stellen.

2. Primair stelt de Commissie zich op het standpunt dat de Lid-Staten niet tot vaststelling van regelingen als in artikel 17 van de Wein-Verordnung besloten liggen, bevoegd zijn, aangezien er thans, in het kader van de gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt, gemeenschapsrechtelijke bepalingen van hogere orde bestaan

De Commissie acht het daarom, ondanks het feit dat de verwijzende rechter slechts vragen gesteld heeft betreffende de verenigbaarheid van de omstreden bepalingen met de artikelen 30 en 36 van het EEG-Verdrag, noodzakelijkheid het Hof een volledig overzicht te geven van de ten deze toepasselijke gemeenschapsrechtelijke voorschriften, en wel zulks in het kader van een samenwerking als waartoe het volgens artikel 177 van het Verdrag tussen de rechterlijke instanties der Lid-Staten en het Hof van Justitie moet komen.

Tot staving van haar standpunt ontwikkelt de Commissie een vierledig betoog.

a) Zij betoogt in de eerste plaats dat in artikel 54, lid 1, van 's Raads verordening nr. 337/79 houdende een gemeen-

schappelijke ordening van de wijnmarkt (PB L 54 van 5. 3. 1979, blz. 1) is bepaald dat de Raad „zo nodig" de voorschriften vaststelt met betrekking tot de omschrijving en de aanbiedingsvorm van onder de ordening vallende produkten; volgens de tweede alinea van dit artikel gelden „totdat de in de eerste alinea bedoelde voorschriften van toepassing worden, ... terzake de door de Lid-Staten vastgestelde voorschriften."

Dit houdt volgens de Commissie in dat de communautaire regeling, tenzij het tegendeel mocht zijn bepaald, sinds haar inwerkingtreding aan de handhaving van de desbetreffende nationale voorschriften in de weg staat.

Zij voegt daaraan toe dat het, sinds er in verordening nr. 2133/74 voor het eerst algemene voorschriften betreffende de omschrijving en de aanbiedingsvorm van wijnen zijn gegeven (welke voorschriften door de uitvoeringsbepalingen van verordening nr. 1608/76 zijn aangevuld), alleen op de weg van de communautaire overheid ligt te beslissen over de — eventueel voorlopige — handhaving van in bedoelde sector geldende nationale voorschriften.

b) In de tweede plaats heeft de Commissie er met name met betrekking tot de vraag naar de bevoegdheid om, met het oog op de mogelijkheid wijnen naar kwaliteit en oorsprong te kunnen onderscheiden, bepalingen betreffende het gebruik van bepaalde recipiënten vast te stellen, op gewezen dat in artikel 40, lid 2, b, van verordening nr. 355/79 ook een uitdrukkelijke machtiging tot vaststelling van gemeenschapsrechtelijke bepalingen besloten ligt.

Van die bevoegdheid heeft de Commissie een uitputtend gebruik gemaakt toen zij, ter vervanging van verordening nr. 1608/76, verordening nr. 997/81 vaststelde.

De Commissie beroept zich tot staving hiervan enerzijds op het feit dat in artikel 18 van verordening nr. 997/81 de „flûte d'Alsace" wordt beschermd, anderzijds op het feit dat de onderhandelingen betreffende de bescherming van de Bocksbeutel-fles in het kader van de gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt hebben plaatsgevonden — en nog voortduren.

c) In de derde plaats betoogt de Commissie, verwijzende naar 's Hofs jurisprudentie, en wel met name naar het arrest, op 29 november 1978 gewezen in de zaak Pigs Marketing Board (83/78, Jurispr. blz. 2347), dat dezelfde conclusie kan worden verbonden aan het feit dat een aan een gemeenschappelijke ordening onderworpen markt, wil zij de in artikel 39 van het Verdrag omschreven doeleinden verwezenlijken, toegankelijk moet zijn voor alle producenten die zich naar de door de Gemeenschap vastgestelde marktregeling gedragen.

De Lid-Staten zijn dan ook niet langer bevoegd aan de toegankelijkheid van de markt stringentere voorwaarden te stellen dan in het ten deze toepasselijke gemeenschapsrecht zijn voorzien.

Dit zou evenwel zijn geschied in artikel 17 van de Wein-Verordnung en in artikel 67 van het Weingesetz, die tezamen de gebruikmaking van de Bocksbeutel beperken en iedere inbreuk op de daarbij vastgestelde regel bestraffen i.e. de toegankelijkheid tot de markt beperken op een wijze die in de bepalingen van de gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt niet is voorzien en waartoe in die bepalingen ook geen machtiging is verleend.

d) Tenslotte heeft de Commissie gemeend erop te moeten wijzen dat men, in het kader van de gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt, de behoefte aan eerlijkheid bij de handelstransacties

en de behoefte aan bescherming van de consument reeds recht heeft doen wedervaren; in die zin het arrest, door het Hof op 25 februari 1981 gewezen in de zaak-Weigand (56/80, Jurispr. blz. 583).

In genoemde verordeningen zijn de etiketteringsvoorschriften precies opgesomd, en juist die bepalingen acht het Hof van Justitie van doorslaggevende betekenis als het om garanties voor de eerlijkheid van de handelstransacties en om bescherming van de consument gaat; in die zin het arrest, door het Hof op 10 november 1982 gewezen in de zaak-Walter Rau (261/81).

De Commissie concludeert dat de huidige gemeenschapsrechtelijke voorschriften als volledig zijn te beschouwen en dat er voor nationale verordeningen ter bescherming van de hierbedoelde rechtsgoederen geen plaats meer is.

Slechts op gemeenschapsrechtelijk niveau kunnen er derhalve, bijvoorbeeld ten aanzien van de „flûte d'Alsace", aanvullende voorschriften worden vastgesteld om, met inaanmerkingneming van de rechtmatige belangen van andere gebruikers van de Bocksbeutelflessen, zulke flessen een betere bescherming te bieden.

Volgens de Commissie zijn de Lid-Staten derhalve niet langer bevoegd bepalingen betreffende het gebruik van recipiënten, bedoeld om wijnen naar kwaliteit of oorsprong te kunnen onderscheiden, vast te stellen of in stand te houden.

3. De Commissie bespreekt dus slechts subsidiair welk antwoord er op de vragen van de verwijzende rechter ware te geven

Zij meent dat, wanneer men te maken heeft met aan een gemeenschappelijke marktordening onderworpen landbouwprodukten, de verenigbaarheid van de desbetreffende nationale marktordenende maatregelen met de bepalingen van het Verdrag, volgens 's Hofs jurisprudentie (arrest, op 6. 11. 1979 gewezen in de zaak-Danis, 16-20/79, Jurispr. blz. 3327) allereerst in samenhang met die ordening moet worden beoordeeld.

a) De toepasselijkheid van artikel 30 van het Verdrag

— De Commissie wijst erop dat artikel 17 van de Wein-Verordnung, in de wellicht met de uitlegging van het Bundesgerichtshof niet verenigbare interpretatie welke de verwijzende rechter er aan wil geven, ook geldt voor wijn uit andere Lid-Staten, aangeboden in flessen die met de in Frankenland gebruikte Bocksbeutelflessen een sterke gelijkenis vertonen.

Voor buitenlandse producenten die naar de Bondsrepubliek Duitsland wensen te exporteren, zou de bepaling dus een verbod inhouden om wijn in zulke flessen te verhandelen.

Maar andere Lid-Staten, en met name Italië, staan de verhandeling van wijn in zulke flessen, ongeacht herkomst, toe.

— De Commissie leidt hieruit af dat de producenten in die Lid-Staat, om hun wijn in de Bondsrepubliek te kunnen verhandelen, speciaal voor de Duitse markt een andere aanbiedingsvorm moeten kiezen. Zulk een verplichting zich van speciale flessen te bedienen, jaagt bedoelde producenten op kosten.

Zulke extra kosten kunnen hen doen overwegen van de export naar zulke landen af te zien en tot afscherming van de Duitse markt leiden.

— De Commissie voegt hieraan toe, dat het de Lid-Staten volgens artikel 30 van het Verdrag niet vrijstaat om, voor de aanbieding van uit andere Lid-Staten ingevoerde wijn, eenzijdig normen op te stellen die, wat hun gevolgen betreft, op een kwantitatieve invoerbeperking neerkomen.

Met verwijzing naar 's Hofs jurisprudentie (arrest, op 20. 2. 1979 gewezen in de zaak-Rewe, 120/78, Jurispr. blz. 649; arrest, op 17. 6. 1981 gewezen in de zaak-Commissie/Ierland, 113/80, Jurispr. blz. 1625, en het arrest, gewezen in voormelde zaak Rau, 261/81) is de Commissie van oordeel dat er in casu mag worden gesproken van een maatregel welke de invoer uit andere Lid-Staten al dan niet rechtstreeks, daadwerkelijk of potentieel kan belemmeren en dat de omstreden regeling derhalve, voor zover zij geen rechtvaardiging vindt in dringende behoeften in de zin van 's Hofs jurisprudentie, als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve invoerbeperking is te beschouwen.

— De Commissie gaat vervolgens na of dringende behoeften, verbandhoudende met de eerlijkheid van de handelstransacties en de bescherming van de consument tegen misbruik, de omstreden bepaling kunnen rechtvaardigen.

Een Lid-Staat moge het publiek tegen dwaling willen beschermen, zulk een beleidsoogmerk wil niet zeggen dat er eenzijdige maatregelen mogen worden genomen waardoor het vrije verkeer van goederen al te zeer aan banden gelegd wordt.

Dit zou met name het geval zijn wanneer een zelfde resultaat met andere, minder vergaande maatregelen kan worden bereikt.

De Commissie stelt in zoverre vast dat men, om het beoogde doel, bescherming van de consument, te bereiken, ermede kan volstaan aan de etikettering der produkten passende voorwaarden te stellen.

In casu is de Commissie van mening dat, aangenomen al dat de in de zaak-Prantl bedoelde flessen een sterke gelijkenis met de originele Bocksbeutel vertonen, de etikettering de consument de nodige informatie verschaft, zoals ook volgens de verwijzingsbeschikking het geval is.

De Commissie concludeert dat onder die omstandigheden noch de eerlijkheid der handelstransacties, noch de bescherming van de consument gedogen dat een Lid-Staat voor uit andere Lid-Staten ingevoerde wijnen, eenzijdig eigen regelen betreffende de vorm der flessen vaststelt.

b) De toepasselijkheid van artikel 36

De Commissie betoogt dat artikel 36 van het Verdrag, dat stricti interpretationis is, in casu toepassing mist, aangezien de eerlijkheid van de handelsbetrekkingen en de bescherming van de consument niet behoren tot de in genoemd artikel omschreven uitzonderingen. Het moet in rechtstreekse samenhang met de toepasselijkheid van artikel 30 worden beoordeeld (men zie het arrest, door het Hof van Justitie op 10. 6. 1981 gewezen in de zaak-Commissie/Ierland, 113/80, Jurispr. blz. 1625).

c) Conclusie

Om al deze redenen geeft de Commissie het Hof in overweging de vragen van de verwijzende rechter als volgt de beantwoorden:

„1. In artikel 40, lid 2, b, van verordening nr. 355/79, dat voor het gelijkluidende artikel 40, lid 2, b, van verordening (EEG) nr. 2133/74 in de plaats is getreden, wordt de Commissie bevoegd verklaard tot vaststelling van bepalingen betreffende het gebruik van recipiënten teneinde de produkten naar kwaliteit en oorsprong te kunnen onderscheiden. In ieder geval zijn de Lid-Staten sedert de inwerkingtreding van verordening (EEG) nr. 1608/76, die inmiddels door verordening (EEG) nr. 997/81 is vervangen, niet langer bevoegd om ten deze nationale bepalingen vast te stellen of in stand te houden die in de bepalingen van de ten deze geldende gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt niet zijn voorzien en tot welker vaststelling in die bepalingen geen machtiging is verleend.

2. Afgezien van de vraag naar de bevoegdheid, is een door een Lid-Staat eenzijdig vastgestelde regeling krachtens welke de verhandeling van wijnen in flessen van een bepaalde vorm aan een of meer wijnbouwstreken van die staat wordt voorbehouden, te beschouwen als een maatregel van gelijke werking als een in artikel 30 EEG-Verdrag verboden kwantitatieve invoerbeperking. Zulk een maatregel kan niet worden geacht ter verzekering van de eerlijkheid van het handelsverkeer en ter bescherming van de consument tegen misbruik gebiedend noodzakelijk te zijn, aangezien die doelstellingen kunnen worden verwezenlijkt met behulp van een etikettering welke het vrije verkeer van goederen minder belemmert.

3. Artikel 36 van het EEG-Verdrag vermag de vaststelling van een nationale regeling welke het vrije verkeer van goederen tussen de Lid-Staten aan banden legt, slechts te rechtvaardigen wanneer die regeling op een der in genoemd artikel limitatief opgesomde uitzonderingen berust. Het geldt niet voor nationale regelingen die zijn vastgesteld om de eerlijkheid van de handelsrelaties te waarborgen of de consument te beschermen.

III — Beantwoording van de door het Hof gestelde vragen

A — Antwoorden van de Commissie

1. In antwoord op de eerste vraag, betreffende de uitkomsten van de enquête, door de Commissie gehouden ter vaststelling of naar nationaal recht erkende soortgelijke maatregelen of gebruiken ook in andere Lid-Staten bestaan, heeft de Commissie enerzijds gewezen op de Italiaanse regeling waarbij de „Pulcianella", de „bottiglia Marsala" en de „Fiasco Toscano" worden beschermd en het gebruik van die flessen of recipiënten aan bepaalde wijnen wordt voorbehouden, anderzijds op een Franse regeling waarin bepalingen ter bescherming van een fles genaamd „Clavelin" voorkomen.

In antwoord op de tweede vraag, betreffende hetgeen er tot nu toe is gedaan en welke onderhandelingen er tot nu toe zijn gevoerd ter verzekering van de bescherming van de Bocksbeutel, heeft de Commissie een zeer volledig overzicht gegeven van de onderhandelingen en inspanningen van 1974 tot 1983 gevoerd,

c.q. ondernomen, om de Bocksbeutel te beschermen. Zij komt tot de slotsom dat de mislukking der onderhandelingen ter bescherming van de Bocksbeutel in 1976, toen er goede uitzichten op het bereiken van een akkoord bestonden, moet worden toegeschreven aan het standpunt dat destijds door de Duitse regering werd ingenomen. Uit de nadien, met name in 1980, ondernomen pogingen om tot overeenstemming te komen, blijkt wel dat inmiddels ook de andere Lid-Staten een harder standpunt innemen, zodat men nog steeds niet tot een consensus is gekomen.

B — Antwoorden van de regering van de Bondsrepubliek Duitsland

1. Betreffende de doelstelling van de vereniging „Frankenwein-Frankenland e. V."

Deze vereniging stelt zich het maken van reclame voor wijn uit Franken en de Frankische wijnstreek ten doel, alsook de bescherming van het recht op het uitsluitend gebruik van de Bocksbeutel voor het bottelen van Frankische wijn.

2. De redenen waarom die vereniging een „Verbandszeichen" heeft doen inschrijven

Het gebruiken van de Bocksbeutel voor wijn van andere herkomst is in strijd met het „Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb" van 7 juni 1909. Omdat er in artikel 3 van die wet geen exclusieve rechten worden toegekend en de oneerlijke mededinging van geval tot geval moet worden bewezen, vergemakkelijkt een „Verbandszeichen" tot op zekere hoogte het optreden tegen oneerlijke concurrenten. Dat men het „Verbandszeichen" heeft doen inschrijven, is dus geschied in de hoop dat procedures betreffende de bescherming van het merk voortaan zo doelmatig en eenvoudig mogelijk zouden kunnen worden gevoerd.

3. De Duitse rechtsvoorschriften krachtens welke de vereniging dit „Verbandszeichen" heeft doen inschrijven

Die voorschriften zijn de artikelen 17 e.v. van het „Warenzeichengesetz" in de redactie van 2 januari 1968, volgens welke een „Verbandszeichen" kan worden ingeschreven op verzoek van verenigingen met rechtspersoonlijkheid die industriële of commerciële doeleinden nastreven. Tenzij uit de artikelen 17-23 van het „Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb" het tegendeel volgt, zijn de bepalingen betreffende de „Warenzeichen" op deze „Verbandszeichen" van toepassing.

Het „Verbandszeichen" wordt niet gevoerd voor de waren van een bepaalde handelsonderneming, maar voor die van alle leden der vereniging. Naar Duits recht houdt dit in dat het „Verbandszeichen" een glad oppervlak vertoont; het Duitse „Warenzeichengesetz" kent voor driedimensionale figuren geen bescherming.

Niet de Bocksbeutel-fles als zodanig, maar alleen een reproduktie — met vlak oppervlak — kan dus worden beschermd.

IV — Mondelinge behandeling

Ter terechtzitting van 6 december 1983 zijn opmerkingen gemaakt door K. Prantl voornoemd, vertegenwoordigd door de advocaat H. G. Strohm, door de regering van de Bondsrepubliek Duitsland, vertegenwoordigd door de hoogleraar R. Lukes, als gemachtigde, door de regering van de Italiaanse Republiek, vertegenwoordigd door de advocaat J. M. Braguglia, als gemachtigde, en door de Commissie van de Europese Gemeenschappen, vertegenwoordigd door B. Jansen, als gemachtigde.

De advocaat-generaal heeft ter terechtzitting van 24 januari 1984 zijn conclusie genomen.

In rechte

1 Bij beschikking van 12 januari 1983, ingekomen op 28 januari 1983, heeft het Landgericht München II het Hof krachtens artikel 177 van het Verdrag twee prejudiciële vragen gesteld betreffende de uitlegging van de artikelen 30 en 36 van het Verdrag, door welke uitlegging het Landgericht in staat wenst te worden gesteld te beoordelen of artikel 17 van de „Verordening über Wein, Likörwein und weinhaltige Getränke" van 15 juli 1971 (Bundesgesetzblad 1971, I, blz. 926, hierna te noemen: „Wein-Verordnung"), zich met het gemeenschapsrecht verdraagt.

2 De vragen zijn gerezen in de strafzaak tegen de Italiaanse drankhandelaar Prantl, die tussen 3 december 1980 en 10 december 1981, met beweerdelijk wederrechtelijke gebruikmaking van „Bocksbeutel"-flessen, geregeld Italiaanse rode wijn uit de kelders van Martini te Guirlan (provincie Bolzano, Trentino Alto Adige) zou hebben ingevoerd, in voorraad gehad en verkocht.

3 De Bocksbeutel is een typische buikfles, en de v.q.p.r.d. („vins de qualité produits dans des régions déterminées) van Badens Franken en vier gemeenten in midden-Baden, worden in zulke flessen verhandeld. In Franken gaat het gebruik van de Bocksbeutel op een eeuwenoude traditie terug.

4 Ook in Italië, en wel in de provincie Bolzano, is de Bocksbeutel al meer dan een eeuw in zwang; de in Italië gangbare Bocksbeutel is iets ronder dan de Frankense Bocksbeutel en heeft een iets kortere hals.

5 In artikel 17 van de „Verordnung über Wein, Likörwein und weinhaltige Getränke", in de versie waarin zij voor de in het hoofdgeding omstreden feiten gold, is het volgende bepaald:

„In Bocksbeutelflessen van het traditionele type mag enkel in bepaalde gebieden voortgebrachte kwaliteitswijn uit Franken, uit het Taubertal, uit Baden en Schüpfergrund, alsmede uit de gemeenten Neuweier, Steinbach, Umweg en Varnhalt in de handel worden gebracht",

terwijl volgens artikel 23, paragraaf 2, der verordening

„overeenkomstig paragraaf 67, alinea 5, sub 2, van het Weingesetz wordt bestraft degene die in strijd met paragraaf 17 andere dan de daar genoemde produkten in Bocksbeutelflessen in de handel brengt."

6 Verweerder in het hoofdgeding werd op 6 juli 1982 door het Amtsgericht Miesbach vrijgesproken op grond van de overweging dat hij weliswaar gebruik gemaakt had van traditionele Bocksbeutel in de zin van artikel 17 van de „Wein-Verordnung", maar bedoeld artikel kon volgens het Ambtsgericht op grond van de artikelen 30 en 36 niet worden toegepast.

7 Het Openbaar Ministerie kwam van de uitspraak van het Landgericht München II in hoger beroep, enerzijds stellende dat artikel 17 van de „Wein-Verordnung" niet als een met artikel 30 van het Verdrag strijdige kwantitatieve invoerbeperking is te beschouwen, anderszijds dat het artikel in het belang van de consument en in de bescherming van de eerlijkheid van het handelsverkeer een rechtvaardiging vindt.

8 Het Landgericht overwoog dat de door Prantls bedrijf gebruikte flessen naar de vorm veel gelijkenis vertonen met de Frankische Bocksbeutel en traditionele Bocksbeutel zijn in de zin van artikel 17 van de Wein-Verordnung; het Landgericht vroeg zich evenwel af of het artikel, in geval van invoer van wijnen van herkomst uit een andere Lid-Staat, te verenigen is met de artikelen 30 en 36 van het Verdrag.

9 Het Landgericht München II heeft dan ook gemeend om, alvorens in de strafzaak uitspraak te doen, aan het Hof de navolgende prejudiciële vragen te moeten voorleggen:

„1. Is artikel 17 van de Verordnung über Wein, Likörwein und weinhaltige Getränke van 15 juli 1971 (Wein-Verordnung) wegens zijn werking te beschouwen als een krachtens artikel 30 EEG-Verdrag verboden kwantitatieve invoerbeperking?

2. Kan artikel 17 van de Wein-Verordnung in de bijzondere omstandigheden van het onderhavige geval worden toegepast ter bescherming van de in artikel 36 EEG-Verdrag genoemde rechtsgoederen?"

10 De regering van de Bondsrepubliek Duitsland heeft er terecht op gewezen dat het Hof, in het kader van artikel 117 van het Verdrag uitspraak doende, zich niet over de uitlegging en de geldigheid van nationale wettelijke of bestuursrechtelijke maatregelen heeft uit te spreken. Evenwel kan het Hof, naar het reeds vele malen heeft overwogen, de nationale rechter met betrekking tot de uitlegging van het gemeenschapsrecht de gegevens verschaffen welke die rechter tot oplossing van het hem voorgelegde probleem in staat stellen.

11 Zo gelezen, komen de vragen erop neer of de artikelen 30 en 36 van het Verdrag moeten worden geacht aan bepalingen als in de hierbedoelde nationale regeling besloten liggen, in de weg te staan.

De toepasselijkheid van de communautaire regeling tot ordening van de wijnmarkt

12 Eerst dient een onderzoek te worden ingesteld naar de primair door de Commissie voorgedragen opmerkingen, volgens welke er, wat de gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt betreft, een uitputtende communautaire regeling bestaat, met de nodige bepalingen betreffende de aanbiedingsvorm der wijnen en het gebruik van bepaalde recipiënten die het mogelijk maken de wijnen naar kwaliteit en oorsprong te onderscheiden. De Commissie verbindt daaraan de gevolgtrekking dat er thans communautaire rechtsvoorschriften van hogere orde bestaan en dat de Lid-Staten ten deze, sedert de inwerkingtreding van bedoelde regeling, geen nationaalrechtelijke maatregelen meer mogen nemen of handhaven.

13 Het is juist dat de Lid-Staten, zodra een verordening houdende een gemeenschappelijke marktordening, als een sluitend systeem is te beschouwen, in zoverre hun bevoegdheden verliezen, tenzij met zoveel woorden het tegendeel mocht zijn bepaald.

14 Het is evenzeer waar dat de gemeenschapsrechtelijke voorschriften betreffende de gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt, en wel met name 's Raads verordening nr. 337/79 van 5 februari 1979 houdende een gemeenschappelijke ordening van de wijnmarkt — PB L 54, blz. 1; 's Raads verordening nr. 355/79 van 5 februari 1979 houdende vaststelling van de algemene voorschriften voor de omschrijving en de aanbiedingsvorm van wijn en druivemost — PB L 54, blz. 99; verordening nr. 2164/80 van de Commissie van 8 oktober 1980, tot zevende wijziging van verordening nr. 1608/76 hou-

dende uitvoeringsbepalingen voor de omschrijving en de aanbiedingsvorm van wijn en druivemost, PB L 214, blz. 1, alsook verordening nr. 997/81 van de Commissie van 26 maart 1981 houdende uitvoeringsbepalingen voor de omschrijving en de aanbiedingsvorm van wijn en druivemost, PB L 106, blz. 1, ten tijde van de door de nationale rechter te beoordelen feiten als een sluitend systeem waren te beschouwen, hetgeen met name geldt voor de prijzen, de interventies, de regeling van het handelsverkeer met derde landen, de voorschriften betreffende de produktie en bepaalde oenologische praktijken, alsook voor de voorwaarden waaraan de omschrijving en etikettering der wijnen moeten voldoen.

15 Opmerking verdient evenwel dat artikel 54, lid 1, van verordening nr. 337 bijzondere bepalingen geeft, volgens welke de Raad „op voorstel van de Commissie met gekwalificeerde meerderheid van stemmen, zo nodig, de voorschriften vast [stelt] met betrekking tot de omschrijving en de aanbiedingsvorm van de in artikel 1 opgesomde produkten. Totdat de in de eerste alinea bedoelde voorschriften van toepassing worden, gelden terzake de door de Lid-Staten vastgestelde voorschriften." En in de artikelen 40 onderscheidenlijk 43 van verordening nr. 355/79 wordt alleen maar gezegd dat het gebruik van de recipiënten kan worden onderworpen aan bepaalde nader vast te stellen voorwaarden, waardoor met name gewaarborgd wordt dat de produkten naar kwaliteit en oorsprong kunnen worden onderscheiden; dat de omschrijving en de aanbiedingsvorm der wijnen geen aanleiding mogen kunnen geven tot verwarring over de aard, de oorsprong en de samenstelling van het produkt. Wat de aan bepaalde bijzondere flessen te verlenen bescherming betreft: in artikel 18 van verordening nr. 997/81 worden alleen flessen van het type „flûte d'Alsace" beschermd.

16 Voor de vorm der flessen en de bescherming welke daarin kan zijn gelegen — welke bescherming, de fundamentele beginselen van de gemeenschappelijke marktordening in aanmerking genomen, als accessoir is te beschouwen — mag uit de bepalingen waarin aan de „flûte d'Alsace" bescherming wordt geboden, niet worden afgeleid dat de wetgever van de gemeenschap van de hem in voormeld artikel 54 verleende bevoegdheid een uitputtend gebruik heeft gemaakt. En in dit verband zij voorts gereleveerd dat er op communautair niveau sinds jaren onderhandelingen worden gevoerd teneinde te komen tot de invoering van een regeling ter bescherming van de Bocksbeutel en dat er voor een aantal ontwerp-verordeningen geen succes was weggelegd. De wetgever van de Gemeenschap schijnt dus niet uitsluitend de „flûte d'Alsace" te hebben willen beschermen. Volgens genoemd artikel 54, lid 1, van verordening nr. 337/79 mogen dan ook de ten deze door de Lid-Staten vastgestelde voorschriften worden gehandhaafd, voor zover daarin de artikelen 30 e.v. van het Verdrag niet worden miskend.

17 De primair door de Commissie gemaakte opmerkingen kunnen dan ook niet worden aanvaard, zodat de door de nationale rechter gestelde vragen naar de uitlegging van de artikelen 30 en 36 van het Verdrag dienen te worden beantwoord.

Artikel 30 van het Verdrag (eerste vraag)

18 De nationale rechter wenst te weten of artikel 30 van het Verdrag in die zin is te verstaan dat het als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking is te beschouwen, wanneer een Lid-Staat op de invoer van wijn van oorsprong uit een andere Lid-Staat een regeling toepast waarin het gebruik van een bepaalde fles aan bepaalde nationale producenten wordt voorbehouden en het gebruik van een soortgelijke fles voor alle anderen strafbaar gesteld wordt.

19 De regering van de Bondsrepubliek Duitsland betoogt dat het omstreden voorschrift van de Wein-Verordnung niet onder artikel 30 van het Verdrag valt, immers:

— niet is te beschouwen als een nationale maatregel welke aan het handelsverkeer binnen de Gemeenschap merkbaar afbreuk kan doen;

— zonder onderscheid op nationale en ingevoerde produkten van toepassing is;

— uitsluitend het gebruik van de oorspronkelijke Bocksbeutel strafbaar stelt en dus in den regel niet geldt voor de importeurs die van soortgelijke flessen gebruik maken, i.e. zolang zij maar enigszins van de originele flessen verschillen;

— een rechtvaardiging vindt in de bescherming van de consument en de eerlijkheid van het handelsverkeer, moetende de originele Bocksbeutel als een indirecte aanduiding van geografische herkomst worden beschouwd.

20 Er zij in de eerste plaats aan herinnerd dat in artikel 30 van het Verdrag, in het handelsverkeer tussen Lid-Staten, alle maatregelen van gelijke werking als een kwantitatieve beperking worden verboden. Dit verbod geldt zodra de betrokken maatregelen het handelsverkeer tussen de Lid-Staten, al dan niet rechtstreeks, daadwerkelijk of potentieel, kunnen belemmeren, zonder dat er aan het handelsverkeer in de Gemeenschap merkbaar afbreuk behoeft te zijn gedaan.

21 In de tweede plaats zij opgemerkt dat, naar reeds meermalen werd overwogen, een nationale regeling inzake de verhandeling van een produkt, ook al geldt zij zonder onderscheid voor nationale en ingevoerde produkten, aan het verbod van artikel 30 van het Verdrag niet ontkomt, wanneer zij in feite protectionistisch werkt in die zin dat een typisch nationale produktie ervan profiteert en bepaalde categorieën van produkten uit andere Lid-Staten in dezelfde mate worden benadeeld.

22 Een regeling als in artikel 17 van de Wein-Verordnung besloten ligt, en waarin het gebruik van een bepaalde fles aan bepaalde producenten van nationale wijnen wordt voorbehouden, werkt dan ook protectionistisch, immers bezorgt zulke producenten een voordeel ten opzichte van producenten in andere Lid-Staten die vanouds van dezelfde of nagenoeg dezelfde flessen gebruik maken.

23 Wensen de producenten in de Lid-Staat van uitvoer hun wijn te verhandelen in de Lid-Staat waar de in het hoofdgeding omstreden verordening werd vastgesteld, dan zien zij zich verplicht hun wijn voor een bepaalde markt op andere flessen te doen dan waarvan zij vanouds, zowel in hun land van oorsprong als op de markt van de andere Lid-Staten, gebruik maken. Dit maakt de verhandeling van de wijnen moeilijker en duurder, waarbij met name te denken valt aan de meerdere kosten die moeten worden gemaakt om de produkten, qua opmaak, te laten voldoen aan de eisen gesteld op de markt waarvoor ze bestemd zijn. Bedoelde producenten zien zich voorts verstoken van het handelsvoordeel dat voor hen — op de markt waar de omstreden regeling geldt — had kunnen zijn gelegen in gebruikmaking van de opmaak die in de Staat of het gebied van oorsprong vanouds in zwang is.

24 Ofschoon zonder onderscheid op nationale en ingevoerde produkten van toepassing, blijkt zulk een regeling dus protectionistisch te werken, zodat zij aan het in artikel 30 van het Verdrag omschreven verbod niet ontkomt.

25 Het is in de derde plaats, naar reeds meermalen werd uitgesproken, juist dat de belemmeringen van het vrije verkeer binnen de Gemeenschap waartoe de dispariteiten der nationale regelingen leidden, bij gebreke van een uitputtende communautaire regeling betreffende de opmaak van de betrokken produkten, moeten worden aanvaard voor zover zulk een zonder onderscheid voor nationale en ingevoerde produkten geldende regeling haar rechtvaardiging kan vinden in de omstandigheid dat dwingende behoeften, met de bescherming van de consument en de eerlijkheid van het handelsverkeer verband houdende, er om vragen.

26 Ontegenzeggelijk zijn wettelijke of bestuursrechtelijke maatregelen, bedoeld om bij de consument verwarring tussen wijnen van verschillende oorsprong en kwaliteit te voorkomen, in beginsel gerechtvaardigd. Zulk een bedoeling verdient inzonderheid respect wanneer bij bepaalde wijnen de traditie of specifieke kenmerken een belangrijke rol spelen. In de tweede overweging van de considerans van verordening nr. 355/79 wordt trouwens gezegd dat „het doel van elke omschrijving en aanbiedingsvorm moeten zijn de eventuele koper, alsmede de openbare instanties die belast zijn met het beheer en de controle van de handel in de betrokken produkten, zo juist en zo nauwkeurig voor te lichten als nodig is om die produkten te kunnen beoordelen; dat het derhalve dienstig is voorschriften vast te stellen waardoor dat doel kan worden bereikt", terwijl het volgens de derde overweging van de considerans „wenselijk is een optimale voorlichting van de betrokkenen na te streven, rekening houdend met de verschillende gebruiken en tradities in de Lid-Staten en in derde landen en met de ontwikkeling van het communautaire recht."

27 Voor zover het er echter om gaat of men in een nationale regeling, ter bescherming van een indirecte aanduiding van geografische herkomst — en daarmede van de consument — de verhandeling mag verbieden van wijnen die in een bepaald soort fles worden ingevoerd, zij erop gewezen dat voor de verdediging van de consument en voor de bij de aanbieding van wijnen te betrachten eerlijkheid van het handelsverkeer dient te worden gezorgd met wederzijdse eerbiediging van de bonafide praktijken die in de verschillende Lid-Staten vanouds worden toegepast.

28 Blijkens de ten deze voor het Hof gevoerde debatten dienen flessen van het type Bocksbeutel c.q. flessen die daarvan door de consument niet te zijn onderscheiden, vanouds voor de verhandeling van wijnen die uit bepaalde gebieden van Italië afkomstig zijn. Het exclusief gebruik van een bepaalde fles, zoals die in een Lid-Staat door een binnenlandse regeling wordt verzekerd, mag dus niet worden gebezigd als argument om de invoer tegen te gaan van wijnen van oorsprong uit een andere Lid-Staat in dezelfde of gelijksoortige flessen die aldaar vanouds te goeder trouw worden gebruikt.

29 Voor zover de Duitse regering betoogt dat de verhandeling van wijn van verschillende herkomst in eenzelfde soort flessen de consument in dwaling kan brengen, zij erop gewezen dat de communautaire voorschriften betref-

fende de etikettering van wijnen, en wel met name de artikelen 12-18 van verordening nr. 355/79 betreffende de etikettering van in bepaalde streken voortgebrachte kwaliteitswijnen, als een speciale regeling ter voorkoming van de gevreesde verwarring zijn te beschouwen.

30 Op de eerste vraag dient derhalve te worden geantwoord dat het als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking is te beschouwen wanneer een Lid-Staat op de invoer van wijn van oorsprong uit een andere Lid-Staat een nationale wettelijke regeling toepast waarin het gebruik van flessen van een bepaalde vorm wordt voorbehouden aan bepaalde nationale producenten en het gebruik van flessen van die of van een soortgelijke vorm in de Lid-Staat van oorsprong aan een bonafide, traditionele praktijk beantwoordt.

Artikel 36 van het Verdrag (tweede vraag)

31 De nationale rechter wenst te weten of een van de uitzonderingen welke in artikel 36 van het Verdrag worden gemaakt op het grondbeginsel van het vrije verkeer van goederen, de toepassing vermag te rechtvaardigen van een regeling waarin het gebruik van flessen van een bepaalde vorm aan een categorie van nationale wijnproducenten wordt voorbehouden.

32 De regering van de Bondsrepubliek Duitsland heeft ten deze in de eerste plaats betoogd dat artikel 17 van de Wein-Verordnung zijn rechtvaardiging zou vinden in redenen van openbare orde als bedoeld in artikel 36 van het Verdrag, immers op overtreding van de aldaar gegeven voorschriften is straf gesteld.

33 Opgemerkt zij dat de openbare orde, in de zin van artikel 36 van het Verdrag, niet reeds mag worden ingeroepen wanneer in een regeling strafsancties zijn voorzien.

34 De regering van de Bondsrepubliek Duitsland heeft in de tweede plaats betoogd dat de aanbieding van wijn uit Franken en Baden in de oorspronkelijke Bocksbeutel als een indirecte aanduiding van geografische herkomst en, eo ipso, voor de producenten gevestigd in de bepaalde streek waaraan in de omstreden verordening rechtmatig bescherming werd geboden, als een recht van industriële en commerciële eigendom is te beschouwen.

35 Zonder dat op de door deze stelling opgeworpen rechtsvragen behoeft te worden ingegaan, kan worden opgemerkt dat de producenten die vanouds flessen van een bepaalde vorm gebruiken, in ieder geval niet een recht van industriële of commerciële eigendom mogen inroepen om de invoer tegen te gaan van wijnen van oorsprong uit een andere Lid-Staat in dezelfde of gelijksoortige flessen die in die Lid-Staat vanouds te goeder trouw worden gebruikt.

36 De regering van de Bondsrepubliek Duitsland heeft er tenslotte op gewezen dat een Duitse vereniging, genaamd „Frankenwein-Frankenland e. V.", die zich met name ten doel stelt het exclusief recht tot gebruik van de Bocksbeutel voor het bottelen van Frankische wijn te beschermen, op 4 juni 1978 een „Verbandszeichen" heeft gedeponeerd, waarop een originele Bocksbeutel — met een etiket in figuratieve vorm — is afgebeeld. De regering leidt hieruit af dat de vereniging aanspraak kan maken op een recht van industriële en commerciële eigendom en meent dat het aldus gedeponeerde Verbandszeichen aan waarde zou inboeten, indien de originele Bocksbeutel voor wijnen van andere herkomst zou kunnen worden gebruikt.

37 In zoverre zij opgemerkt dat aan het feit dat een vereniging van producenten een „Verbandszeichen" heeft gedeponeerd waarop een fles van een bepaalde vorm is afgebeeld — met een etiket in figuratieve vorm — en aan de daarin gelegen bescherming geen enkele consequentie kan worden verbonden voor de vraag of een nationale regeling waarin het gebruik van een fles van die vorm aan de producenten van wijnen van bepaalde gebieden wordt voorbehouden, de toets van artikel 36 van het Verdrag kan doorstaan.

38 In antwoord op de tweede vraag van de nationale rechter dient derhalve te worden uitgesproken dat artikel 36 van het Verdrag in die zin moet worden uitgelegd dat maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve invoerbeperkingen, voortvloeiende uit een nationale wettelijke regeling waarin het gebruik van flessen van een bepaalde vorm wordt voorbehouden aan bepaalde nationale producenten of handelaren, geen rechtvaardiging kunnen vinden in:

— redenen van openbare orde, om het even of de regeling strafbepalingen bevat;

— redenen verband houdende met de bescherming van de industriële en commerciële eigendom, ingeroepen op grond dat het gebruik van zulke flessen door de nationale producenten op een traditie berust, wanneer

dezelfde of soortgelijke flessen volgens bonafide traditionele praktijken in een andere Lid-Staat voor de verhandeling van wijnen van herkomst uit die Staat worden gebruikt.

Kosten

39 De kosten, door de regering van de Bondsrepubliek Duitsland, de regering van de Italiaanse Republiek en de Commissie van de Europese Gemeenschappen wegens indiening van hun opmerkingen bij het Hof gemaakt, komen niet voor vergoeding in aanmerking. Aangezien de procedure ten aanzien van partijen in het hoofdgeding als een voor de nationale rechter gerezen incident is te beschouwen, heeft deze over de kosten te beslissen.

HET HOF VAN JUSTITIE,

uitspraak doende op de vragen, door het Landgericht München II bij beschikking van 28 januari 1983 gesteld, verklaart voor recht:

1. **Artikel 30 van het Verdrag is in die zin te verstaan dat het als een maatregel van gelijke werking als een kwantitatieve beperking is te beschouwen wanneer een Lid-Staat op de invoer van wijn van oorsprong uit een andere Lid-Staat een nationale wettelijke regeling toepast waarin het gebruik van flessen van een bepaalde vorm wordt voorbehouden aan bepaalde nationale producenten en het gebruik van flessen van die of van een soortgelijke vorm in de Lid-Staat van oorsprong aan een bonafide, traditionele praktijk beantwoordt.**

2. **Artikel 36 van het Verdrag is in die zin te verstaan dat maatregelen van gelijke werking als kwantitatieve invoerbeperkingen, voortvloeiende uit een nationale wettelijke regeling waarin het gebruik van flessen van een bepaalde vorm wordt voorbehouden aan bepaalde nationale producenten en handelaren, geen rechtvaardiging kunnen vinden in:**

   — **redenen van openbare orde, om het even of de regeling strafbepalingen bevat;**

— **redenen verband houdende met de bescherming van de industriële en commerciële eigendom, ingeroepen op grond dat het gebruik van zulke flessen door de nationale producenten op een traditie berust, wanneer dezelfde of soortgelijke flessen volgens bonafide traditionele praktijken in een andere Lid-Staat voor de verhandeling van wijnen van herkomst uit die Staat worden gebruikt.**

Mertens de Wilmars Koopmans Galmot Pescatore

Mackenzie Stuart O'Keeffe Bosco Due Everling

Uitgesproken ter openbare terechtzitting te Luxemburg op 13 maart 1984.

Voor de griffier

J. A. Pompe

adjunct-griffier

De president

J. Mertens de Wilmars

CONCLUSIE VAN DE ADVOCAAT-GENERAAL SIR GORDON SLYNN VAN 24 JANUARI 1984 [1]

Mijnheer de President,
mijne heren Rechters,

De Italiaan Prantl is directeur van een maatschappij die handelsbetrekkingen met de Bondsrepubliek Duitsland onderhoudt. Voor het Amtsgericht Miesbach stond hij terecht terzake dat hij in Duitsland, tussen 3 december 1980 en 10 september 1981, Italiaanse rode wijn had verkocht dan wel ten verkoop in voorraad had gehad in Bocksbeutel-flessen (hierna te noemen: Bocksbeutel), zulks in strijd met artikel 17 van de Wein-Verordnung van 1971, volgens hetwelk er in de traditionele Bocksbeutel slechts kwaliteitsprodukten uit Franken en andere met name genoemde wijngebieden mogen worden verhandeld. Tegen overtreding van het verbod is vrijheidsstraf of geldboete bedreigd.

Prantl werd vrijgesproken: de wijn was weliswaar in traditionele Bocksbeutel gebotteld, maar het verbod was onverenig-

1 — Vertaald uit het Engels.